

GHEORGHE BOTEA

DREPT

*- Curs universitar pentru facultățile
cu profil economic -*

Copyright © 2008, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

Editurii Pro Universitaria

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOTEA, GHEORGHE

Drept / Gheorghe Botea. - București : Pro
Universitaria, 2008

Bibliogr.

ISBN 978-973-129-314-1

34(498)(075.8)

INTRODUCERE

Trăim în primul deceniu al secolului XXI, marcat de dezvoltarea societăților bazate pe cunoaștere.

În urmă cu mai bine de 50 de ani (anul de pornire este considerat 1956 – anul în care pentru prima dată, în S.U.A., „gulerele albe” și lucrătorii din servicii au depășit, ca număr „gulerele albastre”, muncitorii industriali) începea viața societății bazate pe cunoaștere. Atunci a început tranziția de la societatea industrială, bazată pe munca manuală, la societatea informației, bazată pe munca intelectuală.

Au urmat, în deceniile 60 și 70, revoluțiile feministă și sexuală. În 1966 Organizația Națională a Femeilor din S.U.A. solicita ca femeile să aibă dreptul de a participa pe picior de egalitate la revoluția creată de automatizare și la activitatea economică în general. Revoluția feministă a reprezentat materializarea, punerea în aplicare a principiului fundamental al egalității în drepturi a bărbaților și femeilor.

Etapă pe care o parcurgem poate fi definită drept o nouă revoluție, pentru că „revoluțiile reale schimbă atât instituțiile, cât și tehnologiile, ele destramă și reorganizează componentele societății”.

În prezent, rolurile tradiționale se modifică extrem de rapid.

Alvin Tofler spunea: „*rolurile soților și soțiilor, părinților și copiilor, profesorilor și studenților, șefilor și muncitorilor au implicații nu doar psihologice, ci și economice*”. Lumea este pe cale de a fi transformată dramatic și irevocabil.

Nu numai revoluția digitală și Internetul generează schimbări fundamentale: cercetarea științifică se extinde spectaculos în direcții nebănuite. Câteva exemple sunt în măsură să sporească dramatismul existențelor noastre și neliniștea generală: au fost realizate cercetări în domeniul antimateriei, al microfluidelor, al polimerilor conducători de electricitate, al energiei, geneticii, clonării umane etc.

Trăim într-o lume modificată radical. Modificările intervenite în societatea contemporană sunt acompaniate de decadentă, inovație și experimente; oamenii sunt cei care experimentează noi moduri de viață, noi valori, noi credințe, noi structuri familiale, noi tipuri de muzică, literatură și artă, noi relații între sexe.

Astăzi, fiecare societate, aflată în epoca cunoașterii, își dorește să funcționeze sincronizat, ca o mașinărie eficientă.

În realitate, ființele umane și societățile umane reprezintă sisteme deschise, dezordonate și cu multe imperfecțiuni. În viața noastră, a oamenilor, în viața societăților noastre, se întâlnesc zone de haos, de instabilitate, cu zone de stabilitate. Omul și societatea nu pot fi analizate decât în deplinătatea acestei imagini. Omul și societatea au nevoie de stabilitate, de sincronizare, după cum trebuie să accepte haosul pe care trebuie să-l controleze, să-l gestioneze astfel încât teritoriul acestuia să nu depășească masa critică.

Așadar, societatea ni se înfățișează ca un sistem complex de structuri instituționale, de relații interumane, în care actorul principal este omul (ființa umană).

Răsfoind opera lui **G.W. Hegel** (conferința din 18 septembrie 1806) vom cita: *„ne aflăm la porțile unei epoci importante, ale unei epoci zdruncinate, când spiritul o ia înainte într-un salt, își depășește forma anterioară pentru a îmbrăca una nouă. O nouă fază a spiritului se pregătește să apară”*. După 200 de ani, aceste idei sunt extrem de actuale.

Într-un asemenea context al modernității și dinamismului social, se naște întrebarea: care este locul și rolul statelor și sistemelor de drept în gestionarea acestor complexe probleme?

Există o **neliniște a dreptului** generată de faptul că, niciodată în cursul istoriei sale, speța umană nu s-a aflat în fața atâtor probleme complexe, ca cele de acum: explozia demografică în țările slab dezvoltate, scăderea demografică în țările supraindustrializate, criza alimentară pe care o suportă dramatic miliarde de oameni, conflicte religioase, terorismul, extensia crimei organizate, creșterea manifestărilor violente în rândul tinerilor, poluarea criminală a mediului înconjurător, modificarea sistemelor de valori etc.

Oamenii se simt fără apărare, sunt catapultați într-o lume pe care nu o înțeleg și care nu îi înțelege, sunt copleșiți de multitudinea de fenomene care vin din toate părțile și asistă pietrificați la avalanșa de pseudosoluții pe care guvernanții le oferă într-o epocă în care conceptele de globalizare, universalizare, mondializare sunt rostite cu o frecvență năucitoare.

Statele puternice, cu legi și structuri democratice, violează legea internațională, ori de câte ori se pune problema intereselor lor naționale directe. Deseori, religiile servesc ca scuză pentru lupta fratricidă (Irlanda, Kosovo, Liban, Indonezia etc.) alimentată de ambițiile celor puternici.

Pentru cele mai multe țări principiul suveranității este din ce în ce mai incompatibil cu realitățile globalizării și interdependențelor.

Guvernele dau prioritate soluțiilor folositoare politic pe termen scurt, neglijând sistematic perspectiva pe termen lung. Consecința acestor politici de guvernare o constituie acumularea de probleme nerezolvate și permanentele crize de guvernare. Ciclul normal parlamentar de patru sau cinci ani între alegeri este o trăsătură a guvernării democratice. Jocul puterii, al partidelor politice, determină ca atât administrațiile cât și opoziția să răspundă rapid la problemele de importanță imediată pe care le pune electoratul, dacă doresc să dețină în continuare sau să câștige puterea la viitoarele alegeri.

Aceasta accentuează neîncrederea în guverne, partide politice și personalități publice, îngrijorarea față de creșterea birocrăției și corupției, absentismul la urne și alienarea generală a societății.

Oamenii se simt abandonați de autorități: se impune o reformă a statului și, implicit, a dreptului, o reformă reală care să facă din oameni parteneri reali, activi și conștienți în procesul de conducere democratică.

Societatea de mâine, indiferent cum îi vom spune: globală, universală sau mondială, nu poate fi reală și nu poate fi mai bună decât cea de astăzi dacă nu „soarbe” din licoarea sublimă a valorilor morale și spirituale care-i pot asigura dinamica necesară. Deasupra culturilor, religiilor și filozofilor există în ființa umană o sete de libertate, a aspirației de a-și depăși limitele care nu au putut fi abolite de nici o dictatură și nici o altă forță.

Persoanele sunt confruntate cu contradicții culturale, suferă de lipsa identității, nu au conturată motivația muncii, sunt obsedate și îngrijorate de decăderea religiei, a valorilor și cerințelor tradiționale. Această stare conduce la instaurarea supraconsumului, a hiperindividualismului, a egoismului, a înstrăinării individului.

Omul simte în sinea lui că nici statul și nici dreptul nu-l mai consideră figura centrală a realității sociale, se consideră ignorat într-o

lume din ce în ce mai străină lui, o lume imorală în care elitele sfidează marea masă a indivizilor.

Omul din societatea începutului de mileniu trei cere să-i fie respectate valorile permanente: libertatea, drepturile omului și responsabilitățile, viața familială, drepturi egale pentru femei și bărbați, înțelegere și protecție pentru oamenii în vârstă și handicapați, toleranță, respect pentru viață și pace, lupta pentru adevăr.

Noile realități impun o nouă **etică a naturii** dictată de cutremurătoarele probleme ale mediului, o **etică a vieții** exemplificată prin progresele uimitoare ale geneticii, o **etică a dezvoltării**, rezultată din decalajul inuman dintre săraci și bogați, o **etică a imaginilor** care ar trebuie să modereze influența televiziunii prin excesiva dramatizare a imaginii, o **etică a solidarității** dictată imperios de faptul că dimensiunea problemelor puse de omenire astăzi necesită cooperare între oameni, ca o condiție pentru supraviețuire.

Trebuie să spunem că de prea multe ori valorile „obiective” sunt cele ce sunt impuse prin norme juridice, prin drept în ultimă analiză, de către aceia care dețin puterea, care doresc cu orice preț să-și impună valorile lor, prin nesocotirea valorilor altora sau chiar prin suprimarea acestora.

Într-un asemenea cadru, DREPTUL este neliniștit. Neliniștea lui vine din ofensiva ideologiilor care nu fac distincția dintre drepturile oamenilor și drepturile banilor, care echivalează libertatea și drepturile persoanelor individuale cu libertatea pieței și drepturile de proprietate. Libertatea pieței înseamnă tot mai multă libertate banilor, iar când drepturile sunt o funcție a proprietății și nu a persoanei, este limpede că numai cei care dețin proprietatea au drepturi.

Neliniștea DREPTULUI este alimentată de tendința acestor ideologii de a impune drept obligație fundamentală a individului aceea de a respecta contractele și drepturile de proprietate ale semenilor săi, aceștia din urmă fiind practic eliberați de obligații față de cei ce nu au proprietate.

Dreptul riscă să instituționalizeze sărăcia, lăcomia, disprețul față de om și comportamente abuzive.

Dreptul riscă să instituie un sistem penal care acționează la baza societății și nu la vârful acesteia.

Sociologii dreptului evidențiază cu claritate faptul că legiuitorii sunt interesați de păstrarea unui anumit tip de ordine juridică. Nu ne mai surprinde faptul că vânzarea pe nimic a unei părți a avuției unui popor se numește „privatizare” și nu furt, că aducerea unor familii și comunități întregi în stare de sărăcie se numește „disponibilizare” sau „raționalizare” și nu genocid.

Dreptul are motive de neliniște și pentru simplul fapt că închisorile sunt ticsite de infractori aparținând straturilor inferioare ale societății, care au furat, au violat, au tâlhărit sau au comis alte infracțiuni mărunte.

Elitele nu au reprezentare în pușcării! Nu pentru că acestea nu ar comite infracțiuni, ci pentru că organele speciale ale statului nu vor, nu pot sau nu știu să descopere infracțiunile săvârșite de aceștia. Infractorii care acționează în lumea afacerilor ajung în instanțele de judecată, în cazuri rarissime și extreme. Contrabandiștii, traficantii, delapidatorii și autorii evaziunilor fiscale au șanse infinite mai mari de a-și rezolva cazul în afara tribunalului decât hoții mărunți și criminalii de rând.

Dreptul are și alte numeroase motive de neliniște...le recepționăm zilnic și ne întrebăm cum va reuși DREPTUL să fie drept, pentru fiecare dintre noi și pentru toți laolaltă.

Printre termenii care au dispărut în ultimii zece ani din vocabularul curent este și cel de „legalitate”. Noțiunea înseamnă respectarea legii, în sens general.

Gaius definea **legea** ca fiind „quod populus romanus iubet atque constituit”, adică *ceea ce poporul roman poruncește și rânduiește*.

Cele mai importante măsuri ale statului în domeniul economic, social, cultural și al ocrotirii drepturilor și libertăților democratice îmbracă forma legilor. Respectarea legii exprimă atitudinea cetățenilor, a organelor de stat, a organismelor sociale și organizațiilor de orice fel față de actele normative în vigoare, față de normele juridice.

Un ministru în funcțiune afirma într-o conferință de presă că „*deși este proastă și nu ne favorizează, legea proprietății publice nu va afecta procesul...*”. De fapt, nu este singura persoană publică care afirmă despre o lege că este proastă. Norma juridică are un caracter general, impersonal, și nu poate, oricât de perfectă ar fi exprimarea ei, să cuprindă toate situațiile posibile care apar în viață. Poate că o lege este proastă, dar este *lege*. O lege este dură, dar este *lege*.

Respectarea normelor de drept constituie o condiție necesară pentru realizarea prevederilor dreptului și pentru crearea ordinii de drept. Nici un tip istoric de stat, nici un sistem de drept nu se poate lipsi de respectarea prevederilor care exprimă voința de stat, care fixează măsurile principale ale statului în conducerea vieții economice, sociale, culturale etc.

Dacă un ministru declară în mod public că o lege este proastă, cum mai poate – același ministru – să ceară respectarea acesteia de către subordonați, de exemplu?

Legalitatea se referă atât la procesul de elaborare cât și la cel de aplicare și realizare a normelor juridice. O cerință a legalității este și respectarea ierarhiei actelor normative, în special **respectarea supremației legii**. Ori, legislația ultimilor ani este parazitată de **o mulțime de instrucțiuni, norme metodologice, ordine și alte asemenea acte care, contrar principiului supremației legii statuat în Constituție, sunt emise cu depășirea competenței, adaugă la lege sau sunt contrar prevederilor legii**. Așadar, în practică se constată **o inversare a ierarhiei actelor normative, pe primul loc fiind plasate instrucțiunile de aplicare și nu legea**. Este adevărat că astfel de acte pot fi atacate în justiție, dar sunt puține persoane – fizice și chiar juridice – care își pot permite să cheltuiască bani și să aștepte mai mulți ani pentru ca instanța judecătorească să anuleze un act emis în disprețul legii.

Astfel de manifestări nu sunt izolate. Înregistrăm o atitudine quasigenerală de lipsă de respect față de lege.

Prof. **Luigi Ferrajoli** (Universitatea Camerino – Italia) afirma în luna mai, 2005, la Congresul Mondial de Teoria Dreptului de la Granada – Spania: *„după destrămarea imperiului sovietic (URSS) în anul 1991 se spera în restaurarea păcii, a consolidării democrației și instaurarea unei ordini internaționale de tip nou. În realitate, s-a instaurat o criză a democrației în ce privește manifestarea acesteia la nivelul ordinii interne a multor state occidentale. Cel mai important factor generator de criză îl reprezintă personalizarea și verticalizarea reprezentării politice. Se constată o tendință crescândă a puterii executive în detrimentul autorității parlamentare. Al doilea factor generator de criză îl reprezintă confuzia în privința punerii în aplicare a principiului separației puterilor în stat. Este vorba despre separația*

între sfera publică și cea privată, între puterea politică și cea economică. Unele puteri guvernamentale sunt subordonate unor mari interese private, cum ar fi alianța dintre puterea politică și mass-media (cazul Berlusconi în Italia).

*Al treilea factor îl reprezintă **criza legalității** în privința legilor ordinare cât și a legii Constituționale”.*

Diminuarea respectului față de lege este determinată, în opinia prof. **Mark Richevaux** (Universitatea Dunkerque – Franța) – 2002, de faptul că „*legea pierde din claritate și coerență. Ea tinde să nu mai reprezinte voința legiuitorului. Legea, prin tehnicitatea și specializarea sa în creștere, apare din ce în ce mai mult ca fiind expresia voinței unor tehnocrați fără niciun fel de legitimitate sau unor grupuri de presiune care exprimă interesele unor categorii sociale sau socioprofesionale precise, care luptă pentru a obține norma juridică cea mai favorabilă intereselor lor. Proiectele de legi sunt expresia intereselor unor tehnocrați care-și promovează interesele”.*

Deloc întâmplător regăsim o asemenea apreciere în studiile lui **Herbert Spencer** (1860) care menționa: „*guvernământul este născut prin agresiune și menținut în agresiune. Păcatele legiuitorului sunt născute din ambițiile personale și din interesele de clasă ale lui, dar și din lipsa cunoștințelor pe care legiuitorii sunt moralmente datori să le posedă pentru a reglementa corespunzător”.*

Neliniștea dreptului este amplificată de evidenta lui neputință de a stopa fenomenul criminalității, care ni se înfățișează, potrivit opiniei lui **Michael Gurfinkel**, ca un fapt politic și geopolitic ce presează asupra relațiilor și raporturilor de forță între state și regimuri ale lumii. Criminalitatea pare să nu aibă nici o legătură cu nivelul economic și social, cu ideologia, cultura sau religia: ea se regăsește la fel de bine și în țările bogate, și în lumea a treia și în fosta lume comunistă; ea afectează în egală măsură și statele cu tradiție iudeo – creștină., Asia confucianistă sau hindusă, Africa și lumea islamică.

Criminalitatea a devenit o problemă fundamentală în țările cele mai mari, mai bogate și mai puternice din lume. În S.U.A. criminalitatea de înaltă violență (omoruri, violuri, furturi cu mână armată, agresiuni fizice) au crescut cu 550 la sută în perioada 1960 – 1990, iar consumul de droguri afectează 37 la sută din familiile americane și 44 la sută din elevii cursurilor secundare.

În state din America latină, Asia de Sud – Est și Orientul Mijlociu, organizații criminale au preluat controlul unor întinse teritorii, creând adevărate state în stat, dotate cu armate proprii.

Societățile moderne, dotate cu impresionante structuri guvernamentale și administrative, secretă organizații criminale la scară mare, ramificate, ierarhizate veritabile sub-state în sânul statului.

În opinia lui **Philippe Moreau Defarges** (1996) trei factori explică fenomenele contemporane ale criminalității interne și internaționale:

a) **occidentalizarea lumii**, respectiv deformarea radicală a structurilor tradiționale (familie, comunitate, școală), deschiderea frontierelor, însoțite de abandonarea tradițiilor, a moralei, obiceiurilor și miturilor;

b) **explozia fluxurilor de bunuri**, servicii, capitaluri, informații, imagini și de oameni, exploatată de criminalitatea organizată;

c) **ambiguitatea statului**, care nu știe cum să reacționeze față de primii doi factori.

*
*   *

Disciplina pe care o vom parcurge în cadrul studiilor universitare (Fundamente de drept) ne dă posibilitatea să înțelegem de ce DREPTUL este prezent în fiecare act al vieții noastre și dă sens și substanță existenței noastre.

Într-un remarcabil eseu, intitulat „**Elogiul dreptului**” profesorul **Gh. Mihai** consemna (vezi publicația „*Palatul de Justiție*” nr. 5/2006):

„Firește, dreptul nu conține în limbajul său normativ termeni precum iubirea sau ura, prietenia sau dușmănia, amăgirea sau dezamăgirea, speranța sau deznădejdea, frumosul sau urâtul, fericirea sau suferința. Chiar dacă vom căuta îndărătul cuvintelor din acte juridice normative sau nonnormative, tot nu le vom găsi. Dar, așa cum admir geometria pentru rigoarea sa de o limpezime rece fără egal, la fel admir dreptul pentru luciditatea sa practică inegalabilă. Despre geometrie nu vom spune că își trage resursele din realitățile sociale ale vremurilor pentru care este, așa cum spunem despre drept. Numai că, tocmai de aceea reglementarea juridică face dovada